

Gävle. : Högre allmänna läroverkets bibliotek.

Collijn, Isak,

*7 C c Br. Gävle. Högre allmänna
läroverkets bibliotek.*

National Library
of Sweden

GÄVLE. HÖGRE ALLM. LÄROV. BIBL.

Fr. Lamt.
Bibliot.
Fr.
(B34)

SÄRTRYCK UR
BETÄNKANDE OCH FÖRSLAG
ANG. LÄROVERKS- OCH
LANDSBIBLIOTEK

(Kungl. Bibliotekets
Handlingar, Band 40)

sw 24
129

Faint, illegible text at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

GALE

Main body of faint, illegible text, appearing to be bleed-through from the reverse side of the page.

Faint, illegible text at the bottom of the page, likely bleed-through from the reverse side.

Collijn, Isak Gustaf Alfred

GÄVLE

Högre allmänna läroverkets bibliotek

Skolan

Gävle läroverk har gamla anor. Det leder sitt ursprung dels från en av Gustav Vasa här stiftad skola, som under senare hälften av 1500-talet och 1600-talet hade rykte om sig att vara en av de utmärktaste och mest besökta i landet, dels från det år 1671 invigda och från Stockholm hit överflyttade gymnasiet. Skolan och gymnasiet hopslogos till ett läroverk år 1849.¹

*Biblioteket
före branden
1869*

Det är självklart, att en vacker boksamling med tiden skulle bildas vid en läroanstalt, som bland sina krafter kunnat räkna många i Sveriges lärdomshistoria berömda män. Men den 10 och 11 juli år 1869 hemsöktes Gävle av en förhärjande eldsvåda, som lade en stor del av staden, däribland också läroverket, i aska. Hela boksamlingen, som då räknade omkr. 8,000 volymer, häri icke inräknade smärre skrifter förvarade i 4- à 500 band och kartonger, gick vid detta tillfälle förlorad; endast 37 volymer, vilka för tillfället voro utlånade, räddades, däribland en medeltidscodex av Magnus Erikssons landslag.

Om innehållet i Gävle gamla gymnasiebibliotek äga vi rätt nog-

¹ J. SELGGREN, Om läroverket i Gefle före 1649. (Inbjudningsskrift ... 1859).
— G. KLINTBERG, Inbjudningsskrift m. anl. af invigningen af Gefle h. elementarläroverks nya lärohus i dec. 1873.

granna upplysningar tack vare tryckta kataloger och över detsamma författade beskrivningar.¹ Den första mera betydande bokdonation, som tillföll skolan och som lade grunden till dess bibliotek, gjordes av prosten i Gävle *J. H. Schaeffer* (d. 1725). Av andra donatorer kunna nämnas landshövdingarna greve *C. G. Bielke*, greve *N. P. Gyldenstolpe* och friherre *Carl Sparre*, arkiatern *A. Bäck*, rektor *J. D. Flintenberg*, lektorerna *A. Fagerborg*, *N. J. Bergsten* och *C. E. Aurivillius* samt framför allt kanslirådet *A. Schönberg d. y.* (d. 1811) och apologisten vid trivialskolan i Gävle *S. Gestrin* (d. 1815).

Boksamlingen räknade redan år 1788 omkr. 3,000 volymer.² Genom den Schönbergska donationen erhöll den en tillväxt av c:a 2,000 volymer, däribland talrika handskrifter.³ Kanslirådet och rikshistoriografen *Anders Schönberg*, känd såsom historisk författare, hade förut skänkt talrika böcker såväl till Kungl. biblioteket som också till universitetsbiblioteket i Uppsala och Linköpings stiftsbibliotek. Återstoden av sin boksamling testamenterade han till Gävle gymnasium med villkor att dupletterna skulle tillfalla gymnasiet i Härnösand, vilket också skedde på 1840-talet, då cirka 50 band dit överlämnades.

Samuel Gestrins donation förtjänar ett något utförligare omnämmande, ty även om hans värdefulla bibliotek blev lågornas rov, var vid densamma fäst ett penninglegat, som i hög grad kommer det nuvarande läroverksbiblioteket till godo. Gestrin, som föddes i Gävle år 1764, var en av den tidens mest framstående bokkännare. Han har också gjort sig känd som bibliografisk författare, bl. a. förtjänar hans dissertation om Visingsborgstrycken (1793) att nämnas liksom hans omfattande materialsamlingar av biografiskt och historiskt innehåll rörande gästrikar och Gästrikland, vilka tyvärr aldrig blevo tryckta och vid branden gingo förlorade. Gestrin var även en tid (1793—98) verksam som amanuens vid universitetsbiblioteket i Uppsala, men utbytte senare denna befattning mot apologisttjänsten vid Gävle trivialskola. Han dog i denna stad år 1815. I sitt den 29 jan. 1814 daterade testamente förordnade

*Gestrinska
donationen*

¹ E. M. FANT i *Tidningar utg. i Upsala* 10/4 1773, s. 115—18. — C. E. AURIVILLIUS, Förteckning på Gefle gymnasii biblioteks handskrifter. (Append. t. Handl. rör. Skand. hist., 23, 1839.)

² C. M. CARLANDER, Svenska bibliotek och exlibris, I, s. 276 ff.

³ Se AURIVILLIUS' nyss nämnda Förteckning.

han, att icke blott hela hans boksamling jämte hans handskrivna arbeten efter hans död skulle tillfalla Gävle trivialskola utan även hans enskilda förmögenhet. Vid sterbhusutredningen visade sig behållningen i boet utgöra i kontanta medel något över 1,037 riksd. banko och fem stycken s. k. vretjordar på tillsammans över 8 tunnland, vilka enligt testators bestämmelse icke finge försäljas, utan skulle utarrenderas genom auktion vart sjätte år. Avkastningen skulle användas dels till avlöning av en amanuens, dels till bokinköp. F. n. uppgår den årliga inkomsten av den Gestrinska fonden till c:a 2,000 kronor, varav hälften användes för läroverksbibliotekets och lärjungebibliotekets underhåll och förkovran. Till avlönande av en bibliotekarie, »Gestrinsk amanuens», användas omkr. 425—445 kronor årligen, f. n. 425 kronor.¹

Den Gestrinska boksamlingen bestod av ungefär 2,000 volymer, därav 131 handskrifter, de flesta skrivna av testator själv och som ovan framhållits av största vikt för Gästriklands historia. Bland manuskripten funnos sålunda av Gestrin år 1794 upprättade genealogiska tabeller över lärda och namnkunniga män i Gästrikland, större bio- och bibliografiska arbeten med titlarna »Gestricia antiqua et hodierna», »Diplomatarium Gestricium», »Gestricia litterata et nobilitata», »Gästriklands höfdingaminne» m. m. En avdelning i biblioteket benämndes Archivium Gestricium och utgjordes av en samling utav gästrikar författade skrifter ifrån år 1585 och framåt, särskilt skrifter av biografiskt innehåll, såsom tal, likpredikningar, bröllopsverser m. m., vidare av gästrikar författade dissertationer. År 1822 utkom första häftet av en »Förteckning över den donation som till stiftning av ett serskilt bibliothek för Kongl. trivialskolan i Gefle blifvit af . . . Samuel Gestrin . . . verkställd»; innehållande blott de fem första avdelningarna och början av den sjätte (av de 26, vari Gestrin indelat sin boksamling). Någon fortsättning på denna förteckning gjordes aldrig, däremot utkom några år senare en fullständig »Katalog öfver Gestrinska biblioteket vid Gefle trivialskola» (Gefle 1840—45. 151 s. 8°). Till donationen hörde även naturalie-, konst- och kuriositets- samt myntkabinett. Som ovan nämnts, sammanslogs trivialskolan med gymnasiet år 1849 och genom kungl.

¹ Härtill komma 175 kronor av statsmedel, så att bibliotekarien vid Gävle h. allm. läroverk jämte hans kollega i Jönköping äro de f. n. bäst avlönade läroverksbibliotekarierna.

resolution den 9 maj 1851 förenades det Gestrinska biblioteket med gymnasiebiblioteket, med vilket det som sagt gick förlorat i branden 1869.

Det nya läroverksbiblioteket räknar därför sin upprinnelse från tiden efter olyckan 1869. Det var särskilt tack vare ingripande av den som historiker och fornforskare kände lektor *G. F. Wiberg* (d. 1881), som det lyckades att tämligen raskt skapa ett nytt bibliotek. Han gjorde nämligen meddelande på fornforskarmötet i Köpenhamn strax efter branden om den förlust som Gävle läroverk nyss lidit, vilket hade till följd, att frivilliga insamlingar sattes i gång på skilda håll, även i utlandet. Så bildades en kommitté i Hamburg och Lübeck, som genom att vända sig till vissa tyska bokhandelsfirmor, däribland den Weidmannska i Berlin och den Teubnerska i Leipzig, tillförde det nya biblioteket 404 verk i 777 band. En annan kommitté tillsattes i Köpenhamn, som i början av år 1870 insamlat närmare ett tusen volymer, som senare ökades till 1,265 band och häften. En i Kristiania företagen insamling inbragte 202 verk i 494 band. Från olika håll i Sverige skänktes åren närmast efter branden över 1,000 band. Läroverkskollegiet i Strängnäs ställde därvarande biblioteks dupletter till förfogande, varigenom 100 volymer jämte 9 buntar smärre skrifter erhöles. Hösten 1876 inköptes för medel ur den Gestrinska fonden 2,308 volymer dupletter från universitetsbiblioteket i Uppsala. Vid slutet av år 1877 räknade det nybildade biblioteket redan 4,870 nummer. Stor förtjänst om Gävlebibliotekets fortsatta utveckling inlades av rektor *J. Selggren*, som vid avskedet från sitt rektorat år 1866 övertog vården av biblioteket. Vid upprepade tillfällen ihågkom han biblioteket med bokgåvor: så skänkte han 1880 en samling av 139 volymer klassisk litteratur, följande år ett 50-tal volymer till komplettering av bibliotekets exemplar av Kungl. Vetenskapsakademiens Handlingar m. m. Det nuvarande läroverksbiblioteket kan med fog sägas till stor del vara en frukt av det arbete, som rektor Selggren under många år nedlade på detsamma. Själv hade han samlat ett aktningvärt bibliotek, särskilt rikt på genealogica, vilket förstördes i Gävle brand 1869. Han lyckades dock så småningom återställa sina samlingar, vilka han vid sin död 1896 testamenterade till läroverksbiblioteket, som härigenom vann en tillökning av 1,400 volymer. Dupletterna skulle tillfalla läroverket i Hudiksvall, där Selggren några

*Biblioteket
efter 1869*

*Selggrenska
donationerna*

år varit rektor (1837—39). Dessutom testamenterade han till Gävle läroverk en summa av 20,000 kronor, varav en del finge användas till bibliotekets behov. Den Selggrenska fonden uppgick den 31 dec. 1921 till ett belopp av 26,740:72 kronor, avkastningen utgör omkring 1,200 kronor årligen, varav ungefär $\frac{2}{3}$ användas för bibliotekets behov.

*Senare
donationer*

Bland andra större donationer till Gävle läroverksbibliotek böra nämnas framlidne lektor *Wibergs* boksamling, 1,087 band historia och arkeologi, som 1882 skänktes av dottern Fröken Maria Wiberg, vidare prosten i Väster Lövsta och Enåker *C. J. Lenströms* boksamling 1893, innehållande över 1,300 volymer. Lenström hade en tid i Uppsala uppehållit den estetiska professuren (1836—42), han var dessutom en mycket flitig skriftställare inom litteratur- och konst-historien och efterlämnade även en omfattningrik samling (125 volymer och häften) egna skönlitterära skrifter, dock utan vidare betydelse, som nu skänktes till Gävle läroverksbibliotek. År 1910 räknade biblioteket omkring 12,000 volymer, häri icke inbegripna riksdags-handlingar, disputationer, program, ströskrifter o. d. I kollegierummet höllos samma år tillgängliga 44 tidskrifter. De mest betydande donationerna efter år 1900 ha kommit biblioteket till del från f. d. lektor *K. Hj. Kempff* (1917 skänkte sterbhuset 140 band och 8 kapslar småskrifter), doktor *R. V. Lönnerberg* m. fl.

Bokbeståndet

Bokbeståndet utgjorde vid 1922 års slut omkr. 19,000 band jämte småtryck; härtill komma 40 handskrifter. I hyllmeter utgör bibliotekets storlek 950. Ett särskilt referensbibliotek om 560 band är inrymt i lärarnas läsrum, där likaledes en tidningshylla med omkr. 35 utlagda tidskrifter är inredd. Över det nuvarande biblioteket finnas inga tryckta kataloger, men år 1910 avslutades en ny realkatalog över hela boksamlingen. Antalet låntagare utgjorde 1921/22 69 stycken, antalet utlånade band för samma år 705.

Tillgångar

Till inköp och bindning av böcker har under de sista fem åren i medeltal använts ett belopp av 2,094:73 kronor. För år 1921 utgjorde beloppet 1,598:57 kronor, fördelade på a) bibliotekskassan 311:38 kr., b) Selggrenska fonden 213:10 kr., c) Gestrinska fonden 1,074:09 kr.

Bokbeståndet får sin prägel särskilt av de över 2,000 dupletter från Uppsala universitetsbibliotek, som år 1876 inköptes för Gestrinska donationsmedel. Bland dessa finnas böcker, som tillhört

M. G. De la Gardie, Sparfwenfeldt, Stierneld, Brinckman, Lidén m. fl. från Uppsalasamlingarna bekanta namn. Ett band, Hieronymus Henninges, Appendix primi regni quartae monarchias Italiae (Magdeburg 1598), fol., har kommit med krigsbytet i Mainz enligt proveniensanteckningen »Ex libris Petri Kraijch von der Harth Consiliarij et Secretarij Electoris Moguntini».¹

En del svenska 1500-talstryck finnas också, däribland ett fullständigt exemplar av Gustav Vasas bibel 1540—41. Bland handskrifterna har redan omnämnts den från eldsvådan 1869 räddade Magnus Erikssons landslag (se Schlyter, föret., s. xxxvii). Dessutom finnes en defekt fornsvensk bönbok från omkr. år 1500, vidare Stockholms Hoof och Grofsmede Skråå i pergamentsband med Karl XI:s vapen, bundet av Markus Sigfridsson. En fransk bibelhandskrift från slutet av 1200-talet i oktav är en av den lilla handskriftssamlingens dyrbaraste nummer.

Av böcker med mera märkliga ägarenamn kunna nämnas Krantz, Chronica regnorum aqvilonarium (Strassb. 1548. Fol.), som tillhört den bekante boksamlaren Nicolaus Smalandius, och Barth. Schon, Computus (Witeb. 1567. 8°), som är ett dedikationsexemplar till den berömde danske teologen Niels Hemmingsen.

Bibliotekslokalerna ligga på nedre botten av det 1911—14 ombyggda läroverkshuset; elektriskt ljus med flyttbara lampor och värmeledning finnas införda i lokalerna. Bokmagasinet är avdelat i två våningar med vardera något över två meters höjd. Ett särskilt med hyllor inrett expeditjonsrum finnes för bibliotekarien. Hela hyllinredningen belöper sig till 1,255 meter, varav c:a 330 ännu äro oupptagna. Utvidgningsmöjligheter förefinnas genom inredande av omedelbart till biblioteket gränsande rum. Boksamlingen är brandförsäkrad för 100,000 kronor.

Ett *lärjungebibliotek* grundlades under läsåret 1886—87, vartill medel togos ur den Gestrinska fonden. Ungefär 200 böcker inköptes på en gång från förläggare i Stockholm för en totalkostnad av 550 kronor. F. n. räknar detta bibliotek 460 volymer med en utlåning för läsåret 1921/22 av 630 band av 75 låntagare; boksamlingens underhåll bestrides med Gestrinska medel.

*Biblioteks-
lokalerna*

*Lärjunge-
biblioteket*

¹ Se om honom WALDE, Storhetstidens litterära krigsbyten, I, s. 167, o. nedan s. 98, not 5.

Stadsbiblioteket

Grundlägg-
ning och bok-
bestånd

Detta bibliotek har grundlagts av bröderna grosshandlaren *Sten Nordström* och kanslisekreteraren *Simon Nordström*.¹ År 1898 skänkte den förre Gävle stad en summa av 2,500 kronor till grundplåt för ett folkbibliotek. År 1906 överlämnade kanslisekreterare Nordströms arvingar till staden dennes av omkr. 7,000 band bestående boksamling, för vilken lokal på nyåret 1907 inreddes i stadshuset. I december 1906 hade stadsfullmäktige tillsatt bibliotekets första styrelse. Kanslisekreterare Nordströms bibliotek bestod nästan uteslutande av vetenskaplig litteratur, särskilt naturvetenskap och geografi; vissa fack, såsom botanik, zoologi och resor, äro mycket värdefulla. Biblioteksstyrelsen drog emellertid genast försorg om att även anskaffa god skönlitteratur och populärvetenskapliga arbeten, varvid understöd erhöles av enskilda samhällsmedlemmar i form av såväl penningdonationer som bokgåvor. Utlåningen i det nya biblioteket började snart att taga fart, så att år 1910 hemlånens antal utgjorde 16,807 st. År 1911 utgjorde hela bokbeståndet omkr. 15,000 band, varav 3,000 tillhandahöllos i öppna hyllor, f. n. utgör det 36,480 band, häri dock broschyrer medräknade. Genom f. överbibliotekarien i Uppsala C. Annerstedts förmedling fick stadsbiblioteket år 1913 ur historikern, professor *C. G. Malmströms* efterlämnade boksamling mottaga icke mindre än 1,044 band, till större delen svensk historisk litteratur, däribland många dyrbara verk. Samma år skänkte Gävle stads sparbank en synnerligen värdefull samling äldre handlingar rörande Gävle stads historia.

En del äldre tryck har också förvärvats, däribland en inkunabel, Petrus Comestor, *Historia scholastica*, Basel: [Johan v. Amerbach], 1486, fol. (Hain 5535), vidare Petrus de Natalibus, *Catalogus sanctorum*, Lyon 1508, Ambrosius, *Opera*, Basel 1503 m. fl.

Lokal

Den ursprungliga lokalen i stadshuset blev med tiden för otillräcklig, så att stadsfullmäktige den 20 juni 1910 beslöto att för bibliotekets räkning förhyra en våning i Gävleborgs läns sparbank för en tid av tio år. Samtidigt beslöts, att av de Murénska räntemedlen (donationen utgör ung. 650,000 kronor) avsätta en fond å 240,000 kronor för biblioteks-, konsert- och föreläsningssalar. Av

¹ W. LINDEBERG, Gävle stadsbibliotek. (I: *Folkbiblioteksbladet*, årg. 9 (1911), s. 168—72.)

samma medel anslogos 12,000 kronor en gång för alla till inredning och bokinköp samt dessutom årligen 6,000 kronor till bibliotekets underhåll. För samma ändamål erhåller biblioteket 600 kronor årligen av staden själv. I den nya lokalen disponerar biblioteket sammanlagt nio rum, därav en större läsesal med ett 50-tal solida ekbord. Ett par smärre rum äro avsedda för dem, som i lugn och stillhet önska begagna biblioteket, bokmagasinen äro inrymda i fyra rum. Värmeledning och elektriskt ljus ha införts överallt. Inom de nuvarande lokalerna torde dock icke möjlighet till utvidgning föreligga. Biblioteket är brandförsäkrat för 55,000 kronor.

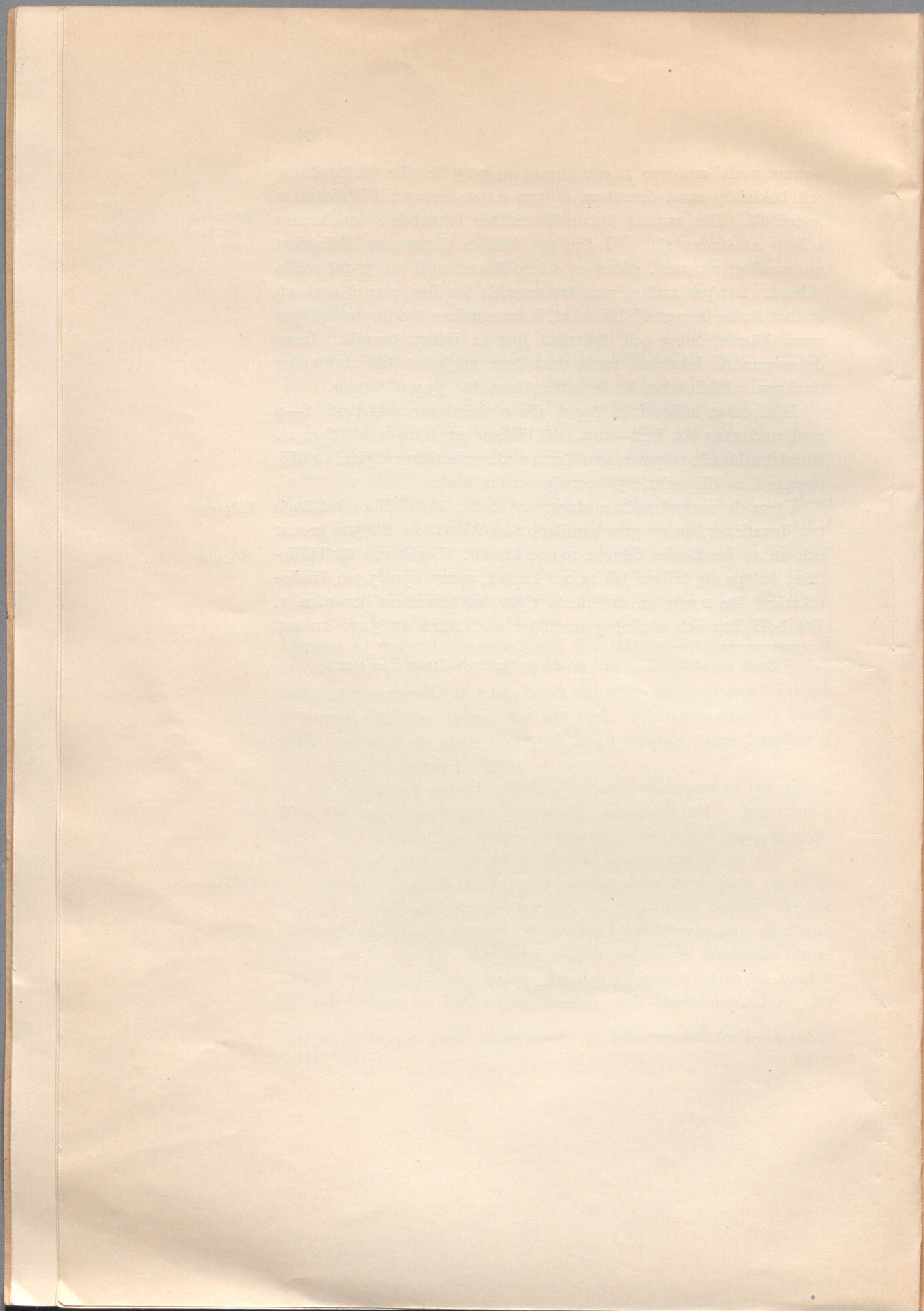
Biblioteket hålles f. n. öppet alla söckendagar 10—2 och 6—9 med undantag för juni—aug., då biblioteket stänges kl. 8 e. m. Antalet utlånade volymer, som första verksamhetsåret utgjorde 4,688, uppgår f. n. till omkr. 25,000 volymer om året.¹

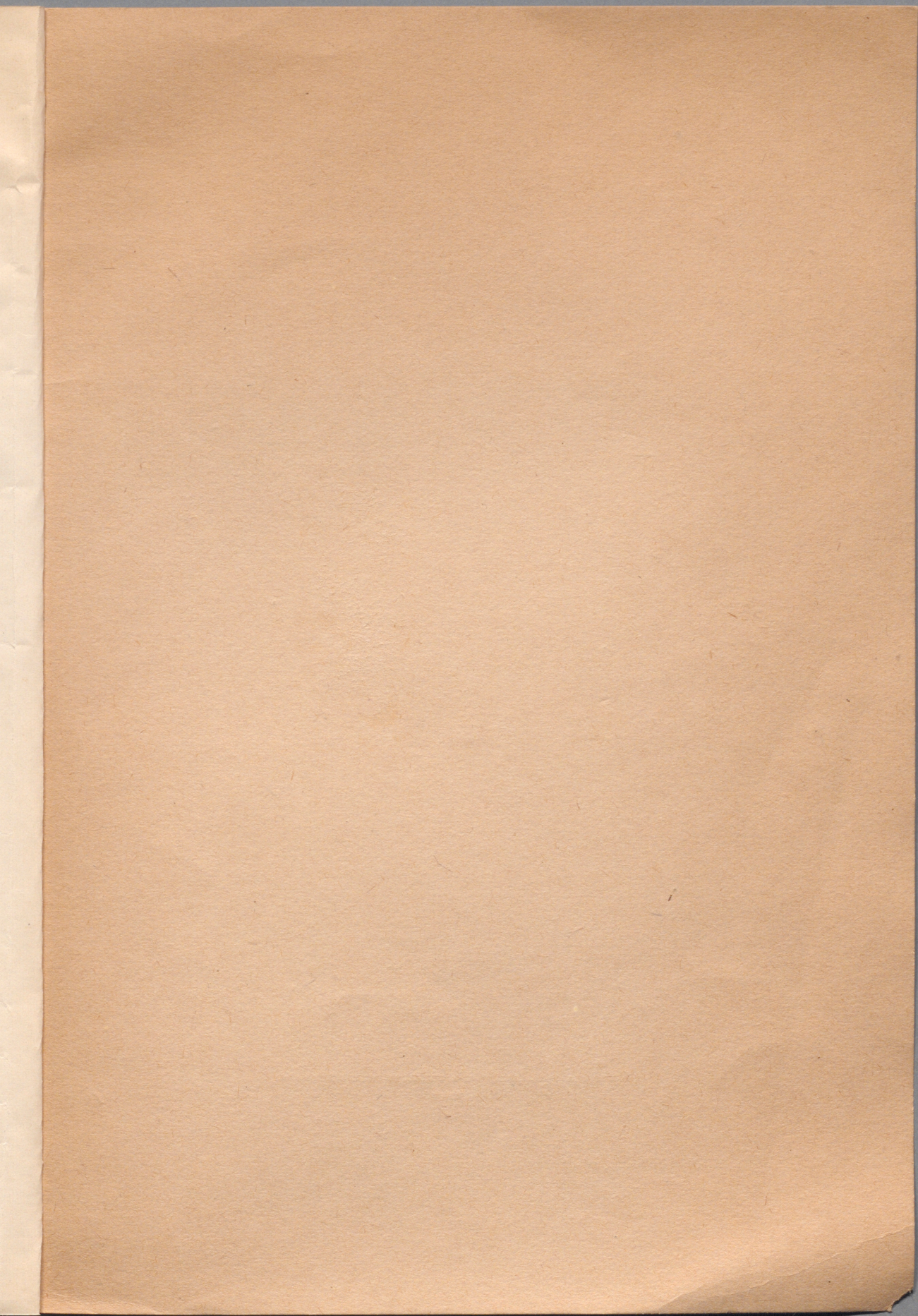
Utom de ovannämnda anslagen av staden äger biblioteket även två donationer, en av grosshandlare *Sten Nordström* å 4,500 kronor och en av fru *Louise Bång* å 10,000 kronor. Utgifterna för biblioteket belöpa sig årligen till 12,000 kronor, varåv hyra 3,500, bibliotekariens lön 2,000, en expeditris 1,500, en amanuens 900 o. s. v. För bokinköp och bindning användes en summa av 3,010 kronor.

Tillgångar

Utgifter

¹ Gävle stadsbibliotek 15 år. (I: *Arbetsbladets julläsning* 21/12 1921.)

UPPSALA 1924. ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

23213